

Dnr: 61-19/1112
2019-10-30

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet

Underlag till regeringens forskningspolitik (U2019/02263/UH)

Institutet för språk och folkminnen - vårt uppdrag och forskningens roll i verksamheten

Institutet för språk och folkminnen har till uppgift att bedriva språkvård och på vetenskaplig grund öka, levandegöra och sprida kunskaper om språk, dialekter, folkminnen, namn och andra immateriella kulturarv i Sverige. Institutet ska bedriva forskning inom sitt verksamhetsområde och verka för ökad kunskap i samverkan med andra, exempelvis universitet och högskolor. I sin verksamhet ska institutet ha ett jämställdhets-, mångfalds- och barnperspektiv samt bedriva internationellt och interkulturellt utbyte och samarbete.

Den övergripande målsättningen med institutets forskningsverksamhet är att fördjupa kunskapen inom våra ämnesområden. Forskningen är en förutsättning för att verksamheten ska kunna bedrivas på vetenskaplig grund. I många fall verkar institutet inom områden där den forskning vi behöver för vår verksamhet inte alls, eller endast i mycket begränsad omfattning, bedrivs av andra. Att grundforskning inom våra ämnesområden bedrivs av institutets medarbetare är på så vis en förutsättning för att institutets övergripande uppdrag ska kunna genomföras. Forskningen ska också bidra till att skapa och bibehålla institutets identitet som välrenommerad forskningsinstitution och självklar samarbetspartner i forskarsamhället.

Institutet har unika förutsättningar för forskning och forskningsinriktad utveckling i kraft av sina samlingar och sitt särskilda uppdrag inom olika ämnesområden. För att förutsättningarna ska kunna komma den vetenskapliga verksamheten till godo är det avgörande att kopplingen mellan samlingar, kunskapsförmedling och forskning upprätthålls. Därför är forskningsförberedande insatser viktiga, inte minst i form av fortsatt digitalisering av samlingarna.

Institutets forskningsprojekt finansieras huvudsakligen inom förvaltningsanslaget men även med externa medel och genom anslaget 1:4 Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet. Externa anslag är

dessutom ofta en förutsättning för fruktbar forskningssamverkan mellan institutet och högskolan. Därför känner vi på institutet viss oro inför ett av förslagen i utredningen En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan (2019:16). Utredningen föreslår nämligen att forskningsmedel ska tillföras universitetens basanslag och att forskare verksamma vid universiteten ska kunna söka forskningsmedel direkt från det universitet hen är verksam vid snarare än från exempelvis Vetenskapsrådet. Denna omfördelning inom utgiftsområdet skulle kunna vara till nackdel för forskningsinstitutioner som verkar utanför universitets- och högskolestrukturen. Ett eventuellt genomförande av utredningens förslag bör ta hänsyn till även forskande myndigheter och kulturarvsinstitutioner som Institutet för språk och folkminnen. Regeringen måste se till att kulturarvsinstitutioner och andra institutioner som bedriver forskning utöver lärosätena har möjlighet att söka forskningsmedel i konkurrens. Kulturarvsinstitutioner, som Institutet för språk och folkminnen, är centrala mötesplatser för forskning och samverkan. Därför behöver forskningspolitiken stämmas av med kulturpolitiken.

Prioriterade områden

Vi på Institutet för språk och folkminnen vill här lyfta fram tre områden inom forskning och utveckling som vi ser som särskilt betydelsefulla under de kommande åren.

Digitalisering, digitalt tillgängliggörande och digitala humaniora

Intresset för språk och kulturarv är idag större än på länge. I tidningar, på sociala medier, i hem och på arbetsplatser runt om i Sverige diskuteras frågor om immateriella kulturarv. Ofta kopplas föreställningar om hur det var förr ihop med samtidspolitiska frågor; kulturarvet utgör således en kunskapsbank, en resurs att luta sig mot när beslut ska fattas i samtiden eller inför framtiden. De årligt återkommande mediedebatterna om Lucia kan nämnas som exempel.

Institutets omfattande samlingar av namn, dialekter och folkminnen kan utgöra en motvikt till förenklade föreställningar om det förflutna. Istället för tvärsäkra fakta, t.ex. hur Lucia firades förr, visar samlingarna på nyanser, mångfald och inte minst på förändring över tid. Därmed utgör samlingarna dessutom en närmast ousinlig källa för förståelsen av immateriella kulturarv som process, att kulturarv inte bara är något som finns utan något som görs – att det vi idag uppfattar som kulturarv de facto består av värdesatta urval av språk och kultur från det förflutna.

En utökad satsning på digitalisering och digitalt tillgängliggörande är en nödvändig förutsättning för att fler människor i olika delar av Sverige ska få möjlighet att använda den kunskapsresurs som institutets samlingar utgör. Parallellt härmed bör ökade satsningar inom området digitala humaniora genomföras. Inom området utvecklas metoder och verktyg med potential att i grunden förändra stora delar av institutets verksamhet. Det handlar om att ta

fram digitala lösningar för att effektivisera arbetet med att utöka och sprida kunskap om institutets samlingar. Men det handlar också om att skapa förutsättningar för en mer mångsidig utforskning av samlingarna: med hjälp av nya digitala verktyg går det att ställa nya frågor till institutets samlingar och därmed bidra till att öka kunskapen om språk och kulturarv.

Nationella minoriteter, andra minoritetsgrupper och urfolket samer

Forskning med och om nationella minoriteter, andra minoritetsgrupper och urfolket samer är fortsatt ett prioriterat område som behöver utvecklas. Vid kulturarvsinstitutioner finns omfattande äldre samlingar som rör nationella minoriteter och urfolket samer som i stor utsträckning skapats av majoritetsbefolkningen. Materialet speglar i många fall i huvudsak majoritetsbefolkningens ofta fördomsfulla syn på minoritetsgrupperna och enskilda röster och erfarenheter från tiden för insamlingen saknas. Dessa äldre samlingar behöver belysas i syfte att skapa en förståelse för hur och i vilka sammanhang de skapades och hur de användes i sin samtid, inom och utom det kulturhistoriska fältet samt vilka effekter de fått för minoritetsgrupperna historiskt och idag.

Det behövs även insatser för att samla in nytt material om och med nationella och andra minoriteter och urfolk samt forskning som kan belysa allt från situationen för språkinlärning och -överföring till livssituation och representation vid kulturarvsinstitutioner. Forskning och nyinsamling av material om urfolket samer och nationella och andra minoriteter bör i största möjliga utsträckning ske i dialog och samverkan för att främja minoriteters rättigheter till inflytande och delaktighet i kunskapsproduktionen.

Flerspråkighet och migration

Sverige har länge varit ett invandrarland, först som mottagare av arbetskraftinvandring, och under senare år i ökande omfattning som mottagare av människor på flykt. Migrationen har bidragit till att Sverige är ett flerspråkigt samhälle, och det kommer att fortsätta att vara det under överskådlig framtid. Allas rätt till tillgång till svenska och andra språk slås också fast av språklagen. Därför behöver kunskap om flerspråkighet och språkinlärning utvecklas och stärkas. Kunskaper inom detta område är särskilt viktiga, då de resultat forskningen presenterat ibland framstår som kontraintuitiva: språkinlärning och språkanvändning på svenska underlättas av att individer också utvecklar sitt/sina modersmål.

I Sverige finns en längre forskningstradition som rör elever i skolan och deras språkkunskaper. Flerspråkigheten i övriga samhället, på arbetsplatser och i civilsamhället i stort, liksom den enskildes möjlighet att delta som samhällsmedborgare har däremot utforskats i betydligt mindre grad i en svensk kontext; internationellt är forskningsfältet större. Här krävs forskningsinsatser för att undvika att människor med andra modersmål än svenska marginaliseras på arbetsmarknad och i övriga samhället.